

ПАРЛАМЕНЦКІЯ СТРУКТУРЫ ЎЛАДЫ

ў сістэме дзяржаўнага кіравання

Вялікага княства Літоўскага і Рэчы Паспалітай

у XV–XVIII стагоддзях

Володимир Поліщук (Київ)

Прохання представників Волинської землі на вальних сеймах Великого князівства Литовського 1547–1568 рр.

Окреслений період — один із найдинамічніших і доленосних в історії Великого князівства Литовського, а значить і в історії літovського, білоруського і українського народів. Насичений багатьма важливими подіями, він вимагає прискіпової уваги до будь яких явищ і тенденцій, які проявлялися у той час. Адже тоді йшла підготовка до проведення унії з Короною Польською, відбувалась судово-адміністративна реформа 1564–1566 рр., запроваджувався Другий Литовський Статут, юридично оформлювалось станове суспільство, йшла Лівонська (Іфляндська) війна 1558–1582 рр. Одну із важливих суспільно-правовых характеристик можна простежити в контексті історії літovсько-руського парламентаризму. Зокрема, маємо на увазі прохання окремих земель ВКЛ, які подавалися на розгляд великого князя літovського на великих вальних сеймах. Серед таких земель була і Волинська земля.

У чому бачиться сенс аналізу сеймовых прохань? Прохання розкривають дві взаємопов'язані сфери: парламентарні структури, що розвивалися під дахом великокнязівської влади і регіональні інтереси привілейованих землевласників. Обидві сфери символізують розподіл влади та вказують на механізм взаємодії різних владних структур.

Аналіз сеймовых прохань підводить до постановки питань про ключові інтереси привілейованих землевласників, які вони намагалися вирішити на рівні парламентарних структур. Якими шляхами

ми формувався регіональний інтерес? У чому полягала специфіка регіонально-корпоративних інтересів князів, панів і бояр-шляхти (зем'ян) у різний час? Як формування тих чи інших інтересів обумовлювалося специфікою часу? Яким чином цей інтерес шукав свого вирішення на загальнодержавному рівні? Для кого персонально були актуальні сеймові клопотання? Як ці прохання відображали соціальний розподіл влади серед князів, панів і бояр-шляхти? Наскільки ефективним було залучення сеймових механізмів для вирішення існуючих проблем? Якою мірою між собою були суголосні клопотання різних земель?

Очевидно, що ці питання не можуть бути вирішенні в межах даної статті, але їх постановка є важливою, оскільки дозволяє намітити певні концептуальні і фактографічні шляхи розв'язання, а також окреслити горизонти історичного запитування в річищі проблематики парламентаризму.

У загальних рисах переліки сеймових прохань-клопотань і скарг 1547–1568 рр. добре відомі і загалом опубліковані у виданих книгах Литовської Метрики¹, а також простежені в історіографії при аналізі вальних сеймів ВКЛ². У цей період відбулися одинадцять великих вальних сеймів ВКЛ. Перші сім у Вільно — 1547, 1551, 1554, 1559, 1561, 1563, 1565–1566 рр., три з яких до початку Лівонської війни, далі — Бельський сейм 1564 р., Берестейський — 1566 р., і два Городенських — 1567 і 1568 рр.

Якщо простежити динаміку прохань від Волинської землі, яку представлено нижче у таблиці, то ми побачимо, що найактивніше волиняни проявили себе на двох віленських сеймах 1554 і 1565–1566 рр., де на розгляд господаря було подано по 12 прохань (Таблиця).

¹ РІБ. Т. 30: Литовская Метрика. Кн. 3. Отд. 1–2. Ч. 3: Книги публичных дел / Ред. И. Лаппо. Юрьев, 1914; Документы Московского архива Министерства юстиции / Изд. М. Довнар-Запольский. Т. I. М., 1897.

² Любавский М. Литовско-русский сейм: Опыт по истории учреждения в связи с внутренним строем и внешней жизнью государства. М., 1900; Максименко Н. Сеймы Литовско-Русского государства до Люблинской унии 1569 г. Харьков, 1902; Rachuba A. Wielkie Księstwo Litewskie w systemie parlamentarnym Rzeczypospolitej w latach 1569–1763. Warszawa, 2002; Mazur K. W stronę integracji z Koroną. Sejmiki Wołynia i Ukrainy w latach 1569–1648. Warszawa, 2006.

Хто складав прохання?

Список прохань складався присутніми на сеймі князями, панами і боярами-шляхтою із заяв представників окремих земель, які з'єднувалися у загальний список прохань, причому редактори затіняли їхній приватний характер і надавали їм форму загальних клопотань³. У першу чергу на сеймі подавалися прохання усього сейму, а потім уже від окремих земель, в яких висловлювався суто регіональний інтерес або повторювались прохання із загального списку. На думку М. Любавського, «прохання складалися і редактувались на місцевих зібраннях [регіональної аристократії], які (зібрання) передували великому сейму, і, таким чином, були попередниками пізніших сеймиків, запроваджених реформою 1564–1566 рр.»⁴ Наприклад, задокументоване зібрання землевласників Погоцької і Вітебської земель, які зібралися наприкінці травня — напередодні великого вального сейму 1551 р., а також вального сейму 1559 р.⁵

Слід враховувати інформаційну неповноту нашої проблематики. Зокрема, відсутність такої базової інформації, як імена учасників вальних сеймів, імена тих, хто і коли складав прохання від імені «землі». Отже, йдеться про питання, хто був репрезентантом «землі» перед господарем на вальних сеймах? В очах верховного володаря «землю» репрезентували привілейовані землевласники — у першу чергу титулована родова знать, а також рядове лицарство. На Волині таку знать уособлювали «головні княжата», які були неформальними лідерами нетитулованої шляхти свого повіту — князі Острозькі, Заславські, Сангушки, Чорторийські, Вишневецькі, Збаразькі, Корецькі⁶, а також прошарок панів⁷, що чітко зафіксували

³ Любавский М. Литовско-русский сейм... С. 533–534.

⁴ Там само. С. 559.

⁵ Там само.

⁶ Яковенко Н. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. (Волинь і Центральна Україна). Київ, 1993. С. 103. Слід зауважити, що значною мірою волинські князі представляли інтереси усіх українських земель, що входили до складу ВКЛ, позаяк вони були найвищими регіональними урядниками не тільки на Волині, але й на Східному Поділлі (Вінницький і Брацлавський повіти) та у Київській землі. Так, наприклад, з 1559 р. київським воєводою стає кн. Василь-Костянтин Острозький. Цей уряд він поєднує з урядом маршалка Волинської землі та володимирського старости, об'єднуючи в своїх руках два найвищих регіональні уряди.

⁷ До панських родів на Волині заражуються наступні роди: Бокі, Боговитини, Волчки-Жасковські, Гойські, Гулевичі, Жоравницькі, Загоровські, Єловицькі,

великокнязівські ревізори українських замків у 1545 р.⁸ Як відомо, вони мали привileйований статус порівняно з рядовою шляхтою — «князі і пани, які не сут (не судяться — В.П.) в повітах». Волинські землевласники мали складати свої прохання на так званих «соймах Волинської землі». Передусім на них збиралася родова аристократія, найвищі духовні ієрархи — володимирський і берестейський владика, луцький і острозький владика та земські урядники: маршалок Волинської землі, який водночас був або луцьким або володимирським старостою, кременецький староста, волинський хорунжий, луцький ключник, городничий і мостовничий, а також родовиті князі і пани. Саме в їхніх руках знаходились неформальні повноваження з формулювання сеймових прохань перед великим князем. Рядові бояри-шляхта, ймовірно, не мали вирішального голосу. На Волині відповідні уряди 1547–1569 рр. посадили:

Луцькі старости: кн. Андрій Михайлович Сангушкович-Коширський, луцький староста (18.12.1542–04.10.1560), господарський маршалок, луцький ключник, городничий і мостовничий (1546–1557); кн. Богуш Федорович Корецький, староста луцький (11.1560–19.08.1576), староста брацлавський і вінницький (з 1548 р.), воєвода Волинської землі (з 1572 р.);

Володимирські старости: кн. Федір Андрійович Сангушкович (21.11.1531–†04.05.1548), маршалок Волинської землі, староста брацлавський і вінницький; Петро Петрович Кішка (1548–†1550); кн. Василь-Костянтин Костянтинович Острозький (1550–1580), маршалок Волинської землі (з 1550 р.), київський воєвода (з 1559 р.);

Кременецькі старости⁹: Щасний Шимкович Герцик (1544–1548); Іван Богушевич Боговитин (справця, зг. 1548); Себастян Дибовський

Кірдеї (Мильські, Mnішинські, Джуси, Чапличі, Козинські, Шиловичі), Мишки, Оцовські, Свинюські, Семашки, Хом'яки та інші. Див.: Яковенко Н. Українська шляхта... С. 124–146.

⁸ «Не только по речи и змове ихъ, але и по очевистомъ нашомъ виденьи зрозумели, ижъ то есть всихъ ихъ односталная порада и зъмова, яко старшихъ, такъ и меньшихъ. И бы еще старшии похотели, яко первой обещали, тогда и меньшии и овшем бы на то призволити мусили» (Литовська Метрика. Кн. 561: Ревізії українських замків 1545 р. / Підг. В. Кравченко. Київ, 2005. С. 130).

⁹ Urzędnicy wołyńscy XIV–XVIII wieku. Spisy / Oprac. M. Wolski. Kórnik, 2007. S. 62–63.

(справця, зг. 1549); Петро Михайлович Семашко (1549–1560); кн. Миколай Андрійович Збаразький (1560–1574);

Хорунжі повіту Луцького¹⁰: Федір Федорович Сербин-Хорохоринський (1544–1559), Михайло (Микита) Сербин-Хорохоринський (1559–1566); Григорій Федорович Гулевич (1566–1591);

Луцькі ключники, мостовничі і городничі¹¹ (три уряди, як правило, поєднувалися в одних руках): луцький староста кн. Андрій Михайлович Сангушкович-Коширський (1546–1557); Олексо Яцькович Борзобогатий Красенський (1557–1562), Іван Яцькович Борзобогатий Красенський (1558, 1562, 1565); Олександр Маркович Жоравницький (1563–1580).

Як відомо, хорунжі організовували не тільки «земську службу» («посполите рушення»), але й були представниками земель на вальних сеймах ВКЛ¹². Хорунжі презентували повітову шляхту, а відтак причетні до зародження парламентарних структур. Наприклад, на Волині це підтверджується тим фактом, що у ході ревізії українських замків 1545 р. відповідь від імені волинської шляхти у Луцьку перед великокнязівськими ревізорами оголосував хорунжий землі Волинської Федір Сербин та Михайло Єлович Малинський, який пізніше стане луцьким городничим і мостовничим, а також буде обраний послом на віленський вальний сейм 1565–1566 рр.¹³ Наприклад, на сейм 1551 р. хорунжі з усіх земель ВКЛ були викликані окремо від інших, щоправда, лише для оголошення у повітах рішень вальних сеймів 1547 і 1551 рр.¹⁴

Сеймові прохання і скарги Волинської землі.

В історіографії загалом прохання досліджувалися з точки зору адміністративного реформування і юридичного оформлення ста-

¹⁰ Ibidem. S. 128.

¹¹ Ibidem. S. 70–71, 77–78, 81.

¹² Kamieniecki W. Chorążowie w parlamentaryzmie litewskim przed unią lubelską // Antemurale. 1965. T. 9. S. 194.

¹³ Литовська Метрика. Кн. 561. С.123.

¹⁴ Любавский М. Литовско-русский сейм... С. 575–576. Пани рада, господарські урядники — старости, воєводи, державці, тивуни, а також родова аристократія — князі і пани — були викликані на день св. Мартина (11 листопада). Хорунжі, які представляли рядову повітову шляхту, причому без послів, викликалися до Вільно пізніше, на день св. Катерини (25 листопада)

нового суспільства. Вони добре описані на рівні констатації прямих повідомлень джерел — матеріалів вальних сеймів ВКЛ, де ці клопотання були зафіксовані. Отже, спробуємо систематизувати клопотання волинян, йдучи слідом за опубліковними джерелами Литовської Метрики.

Віленський сейм 1547 р.¹⁵ Це перший сейм з часу правління Жигімона Августа, що відбувся невдовзі після ревізії українських замків 1545 р. Головною метою сейму була організація захисту південних рубежів та обороноздатність українських замків. На з'язок ревізії замків з вальним сеймом 1547 р. вказав свого часу Матвій Любавський¹⁶. На його думку, призначення сейму було пов'язано з частковим провалом ревізії, зокрема в питанні перевірки велико-князівськими ревізорами документів на право власності у волинських князів, панів і бояр-шляхти. Як випливає із самих ревізій, вони відмовилися пред'являти свої привілеї на маєтки і мита, мотивуючи це тим (крім інших причин), що це необхідно робити на вальному сеймі у Вільно разом зі шляхтою інших земель ВКЛ — Київською, Пороцькою, Вітебською, Жмудською¹⁷. М. Любавський навіть розцінив призначення віленського сейму у січні 1547 р., як поступку бажанням привілейованих землевласників, які вони висловили в ході проведення ревізії¹⁸.

На думку М. Любавського, на сеймі 1547 р. волинською частиною у загальному списку прохань було прохання про охорону кордонів від найздів сусідів-землевласників з Корони. Це прохання повторювалося на всіх сеймах, як у загальних списках від усіх станів ВКЛ, так і в окремих списках від Волинської землі¹⁹. Також волинянам можна приписати авторство клопотання про надання урядів виключно

¹⁵ РІБ. Т. 30. С. 131.

¹⁶ Любавский М. Литовско-русский сейм... С. 517.

¹⁷ Литовська Метрика. Кн. 561. С. 130.

¹⁸ Любавский М. Литовско-русский сейм... С. 517. Як зауважив історик, крім питань обороноздатності було розглянуто і багато інших питань, які виражали інтереси привілейованого стану. Стани потроху навчалися не тільки висловлювати свою готовність до послуг, але й заявляти про свої вимоги і прохання. Поступово стани перетворювалися на ініціаторів державних активів у сучасному сенсі слова.

¹⁹ Там само. С. 534; РІБ Т. 30. С. 149 (арт. 13), 310.

землевласникам ВКЛ, а також вимогу, аби господар не надавав чужоземцям права провадити ревізію велико-князівських замків²⁰.

Окремі прохання подала підляська шляхта, що, як відомо, була візیرцем для шляхти ВКЛ у відстоюванні і розширенні шляхетських прав. Причому прохання було подано у двох списках — від Більського повіту і спільно від Дорогичинського і Мельницького повітів. Услід за Підляською землею окремі прохання на сеймі 1547 р. подали Вітебська, Пороцька і Волинська землі, але усі вони зводилися до одного — «землі» били чолом великому князю, аби він підтверджив їхні земські привілеї. Відтак, Жигімонт Август 21 лютого 1547 р. підтвердив земські привілеї Вітебській і Пороцькій землям, а 27 березня — Волинській землі, що було усталеною практикою верховної влади по відношенню до приєднаних земель.

У цьому місці звертаємо увагу на ключовий з'язок земських привілеїв з сеймовою активністю. Можна зробити важливий висновок, що земський привілей, наданий окремій землі, був правою підставою для винесення на вальному сеймі списку прохань і скарг від цієї землі. Як відомо, Підляська, Жмудська, Пороцька, Вітебська і Волинська землі у своїх окремих проханнях не раз оскаржували порушення норм своїх земських привілеїв з боку старостинської адміністрації або в інших питаннях юрисдикції тощо. Так, скажімо, перші пункти списку клопотань Пороцької землі на сеймі 1559 р. апелювали до пороцького привілею: заборона велико-князівській адміністрації вступатися в катедральні собори св. Софії і св. Спаса та вимога припинити збір серебрених²¹.

З іншого боку, підтвердження земського привілею окремій землі та сеймові прохання від окремої землі можна розглядати в контексті регіональних сеймів, які до реформ 1564–1566 рр. ще не були інституціалізовані як парламентарні структури і діяли у сфері підданчого права верховної влади. Періодичне підтвердження Волинського привілею, яке відбувалося з приходом до влади наступного великого князя литовського, мало важливе значення. Земський привілей до судово-адміністративних реформ 1564–1566 рр. конституував регіональну ідентичність «землі», як адміністративно-територіальну

²⁰ Любавский М. Литовско-русский сейм... С. 524; РІБ. Т. 30. С. 156–157 (арт. 19 і 20 відповідей Жигімента Августа).

²¹ Любавский М. Литовско-русский сейм... С. 605.

ної одиниці ВКЛ і як регіональної корпорації привілеїзованих землевласників²². Ініційовані волинянами акції підтвердження мають характер звернення Волинського сейму, яке відображає актова формула: «Били намъ (великому князю литовському — В.П.) чолом духовные — владыка володимирский и владыка луцкий, князи и панове, и земяне, и вся шляхта Волынскoe земли». У привілеї очевидно застосовується не термінологічна (описова) формула волинського сейму, що ми бачимо у підтверджувальних привілеях Олександра (15 лютого 1501 р.)²³, Жигімонта Старого (серпень 1509 р.)²⁴ і Жигімонта Августа (27 березня 1547 р.)²⁵. На роки підтвердження привілеїв можна припускати збирання сеймів Волинської землі, на яких порушувалось питання про підтвердження свого земського привілею.

Цікаво, що волинські землевласники сприймали проведення ревізії замків 1545 р. як черговий волинський сейм. Для проведення ревізії 1545 р. Жигімонт Август по суті призначив повітові сеймики — окрім з'їхатися шляхті Володимирського і Луцького повітів, однак володимирська шляхта наполягла на сеймі усієї землі у Луцьку, мотивуючи це зберіганням у Луцьку земського привілею²⁶, що наочно підтверджує символічний зв'язок земського привілею з регіональним сеймом. Великокнязівські ревізори чітко усвідомили, що рішення волинських землевласників є одностайним, проте ведуча роль у прийнятті рішення належала «старшим», тобто родовій аристократії і крупним землевласникам (князі і пані), яка спробувала уникнути ревізії, наполягаючи на проведенні великого вального сейму: «И мы, таковую змову ихъ и отказ ачъкольвекъ на остатку соиму отъ нихъ послышавъши, однако жъ виделося намъ на одномъ месте (...) ихъ описати, бо есмо не только по речи и змове ихъ, але и по очевистом нашомъ виденъи зрозумели, ижъ то есть всихъ ихъ одностайная порада и зъмова яко старшихъ, такъ и меншихъ. И

²² Поліщук В. Луцький замковий уряд в адміністративній системі Великого князівства Литовського до реформ 1564–1566 рр. // Український історичний журнал. 2003. № 2. С. 3–13; 2005. № 1. С. 108–124.

²³ АЮЗР. Т. I. СПб., 1863. С. 27.

²⁴ АЗР. Т. II. СПб., 1848. С. 64–66.

²⁵ Źródła dziejowe. T. VI: Rewizja zamków ziemi wołyńskiej w połowie XVI wieku (1545 r.) / Wyd. A. Jabłonowski. Warszawa, 1877. S. 145–148.

²⁶ Тут, очевидно, що потребою в земському сеймі волинська шляхта приховувала своє намагання ухилитися від перевірки привілеїв.

бы еще старшии похотели, яко первеи обещали, тогда и меньшии и овшемъ бы на то призволити мусили»²⁷.

Віленський сейм 1551 р. тривав понад два місяці (до середини грудня) і був зібраний через небезпеку від татар, які у 1549 і 1551 рр. здійснили нищівні рейди на Волинь і Східне Поділля, спаливши Брацлавський замок²⁸. На цьому сеймі окрім прохання подали тивуни і шляхта Жмудської землі; землевласники Волинської землі; скарга на київського воєводу князя Пронського від бояр-шляхти Київської землі; вінницькі зем'яни виступили зі скаргою на вінницького старосту кн. Богуша Корецького; князі, пани і всі бояри-шляхта Мстиславського повіту²⁹. Традиційно повторювалися старі прохання, але й вироблялися нові.

На цьому сеймі Волинська земля винесла п'ять прохань: 1) не влаштовувати митних комор і сторож у панських маєтках, на яке господар відповів відмовою³⁰; 2) про заборону купцям їздити по нових дорогах, оминаючи старі гостиці, що, очевидно, призводило до зменшення прибутковості і що було задоволено господарем. За М. Любавським, ця вимога виходила від крупних землевласників — князів і панів, які мали свої комори і «вільні корчми»; 3) наслідуючи ініціативу підляської шляхти, висловлену на сеймі 1547 р., волиняни просили господаря, аби господарські митники не збиралі мито з власних речей шляхти. Відмовляючи, господар послався на уставу, згідно з якою митники мають збирати мито; 4) прохання, аби жовніри, які будуть в числі найманіх військ стерегти українські замки, купували їху у місцевих селян за «вільним торговом», а не за визначенім тарифом, на що господар не погодився; 5) прохання-скарга від волинських землевласників, які зазнають збитків від на-

²⁷ Литовська Метрика. Кн. 561. С. 130.

²⁸ Одну із недавніх праць на цю тему див.: Nikiel B. K. Zdrada Bohdana Szupicza w 1551 r. (okolicznośc zdobycia Bracławia przez Tatarów) // Соціум. Альманах соціальної історії. 2006. Вип. 6. С. 29–60.

²⁹ Любавський М. Литовско-руssский сейм... С. 559, 563–566; РІБ Т. 30. С. 211, 221, 312.

³⁰ Прохання подавалося також і від імені усіх станів ВКЛ на Берестейському сеймі 1544 р., а потім і на цьому сеймі. На думку М. Любавського, внесення цього клопотання у загальний список було ініційовано представниками Волинської землі («земське клопотання»): Любавський М. Литовско-руssский сейм... С. 563.

їздів коронної шляхти. Господар пообіцяв обговорити це питання з Коронною радою на вальному сеймі і постаратися вплинути на встановлення сусідського спокою.

Віленського сейму 1554 р. було скликано на кінець року на день св. Мартина (11 листопада) з метою прийняття необхідних заходів на випадок війни з Москвою, оскільки 25 березня 1554 р. закінчилася перемир'я. Серед прохань від окремих земель ВКЛ на цьому сеймі були подані прохання від Жмудської та Волинської земель³¹. В обидвох списках, які можна вважати колективним скаргами регіональної корпорації магнатів і шляхти, повторюються мотиви, що були виголошенні у спільніх проханнях від усього сейму, також повторюються прохання з попередніх сеймів, але були додані і нові. Отже, волиняни просили: 1) покласти край наїздам з боку коронної шляхти (господар відповів, що вже прийняв заходи для встановлення добросусідства); 2) про звільнення від мита на хліб і лісові товари при їх вивозі за кордон до Гданська та звільнення також і підданих при торгівлі у господарських містах — Луцьку, Володимири, Кременці (господар лишив усе по старому, але пообіцяв дати наказ земському підскарбію, аби звільнити шляхетських підданих від мита у господарських містах). Серед нових клопотань бачимо: 3) прохання, аби господар встановив повітових суддів і присяжного писаря на кожний повіт, а також привернув до повітової юрисдикції панів-рад, князів і панів, що володіють землями на Волині. Перші повітові судді Луцького повіту, на базі яких у 1565 р. утворився луцький земський суд³², фіксуються у перших збережених луцьких замкових книг з лютого 1558 р.: Петро Іванович Чаплич-Шпановський (†10.11.1558), «судя повету Луцкого (старший)», якого замінив Гаврило Васильович Бокій і Василь Михайлович Семашко (†1561)³³, який уперше з титулом «судя повету Луцкого» з'являється в документі від 10 липня 1556 р.³⁴ За староства у Володимири кн. Василя-Костянтина Острозького (староста в 1551–1580 рр.) пові-

³¹ Там само. С. 589; РИБ Т. 30. С. 250, 261.

³² ЦДІА України. Ф. 26. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 1.

³³ ЦДІА України. Ф. 25. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 18 зв.

³⁴ Архів Юго-Западной России, издаваемый временной комиссией для разбора древних актов, учрежденной при Киевском, Подольском и Волынском генерал-губернаторе. Ч. 8. Т. 6. Київ, 1907. С. 54–55. Печатар акту застави Линева Титом. Оригінал.

товими суддями Володимирського повіту були кн. Михайлло Курцевич (зг. 1555–1558)³⁵ та Олексій-Волчко Якимович Жасковський (25.08.1555–†1563)³⁶; 4) прохання про видачу збігів (селян-втекачів) з маєтків крупних землевласників (господар строго наказав їх видавати і відшкодовувати збитки); 5) прохання споряджати на війну з десяти служб десятого, власне зі служб, а не з димів, як скрізь у ВКЛ, де служба = два дими = 12 грошій + колода вівса (господар погодився); 6) прохання допустити до панів ради старост луцького і володимирського та маршалка Волинської землі, які з давніх часів входили до ради (господар пообіцяв розглянути це питання); 7) протест проти належності урядів луцького ключника, городничого і мостовничого до уряду луцького старости, який на той момент володів цими урядами (кн. А. М. Сангушкович-Коширський). Згідно з заявою волинян уряди луцького ключника, городничого і мостовничого ніколи не входили до уряду старости, а роздавалися місцевим зем'янам (господар непрямо відмовився розглядати це питання, пославши на своє право надавати уряди); 8) скарга волинян на нареченого владику володимирського і берестейського Івана Борзобогатого Красенського за роздачу ним церковних маєтків у приватні руки, зокрема своїх родичів, кн. Івану Четвертенському, Станіславу Медведю (господар відповів, що усі віддані церковні маєтки будуть відібрани, а ті що перебувають у заставі, то це за законом, а всі протизаконні речі у мають розглядатися у судовому порядку); 9) прохання дозволити скупляти маєтки за правом близькості у тих польських шляхтичів, які осіли на Волині шляхом одружження (це спільне прохання від усього сейму, яке, на думку М. Любавського, виходило саме від волинян); 10) скарга на убивць дворянина Львовчика, призначеною господарем бути на Волині «побережником» (митником з худоби)³⁷.

³⁵ Волинські грамоти XVI ст. (Пам'ятки української мови) / Упорядники В. Задорожний, А. Матвієнко. Київ, 1995. С. 181. Згадка під датою 25 серпня 1555; Архів Юго-Западной России. Ч. 8. Т. 4: Акты о землевладении в Юго-Западной России в XVI–XVIII ст. / Под ред. М. Владимировского-Буданова. Київ, 1907. С. 142. Судовий позов від 21 серпня 1558 р.

³⁶ Волинські грамоти XVI ст. С. 181; Там само. С. 147. Навпоминальний лист з 1557 р.; Там само. С. 155–157. Тестамент-дарча дружині Ганні Василівні Патрикіївні. Від 21 липня 1563.

³⁷ Любавский М. Литовско-русский сейм... С. 589–592.

Як правило, на сеймах до Лівонської війни господар задовольняв другорядні питання і відкладав найважливіші, а саме: звільнення від велиокнязівських повинностей, звільнення від мита, притягнення родової аристократії до повітової юрисдикції, участь сейму у виданні нових законів і випуску монети.

На Віленському сеймі 1559 р. (кінець серпня – жовтень) було вирішено підтримати Лівонію у війні з Москвою і нарешті було відмінено мито на вивіз за кордон хлібу і лісних товарів. На цьому сеймі окремого списку від волинян не зафіксовано, хоча їхній голос можна почути серед спільних прохань сейму, зокрема у проханні розглянути скаргу і дати суд кн. Семену Юревичу Слуцькому і вдові кн. Іллі Острозького Беати с Костельця у гучній і драматичній справі про викрадення кнж. Гальшки Острозької, зарученої за кн. Слуцьким і викраденої ленчицьким воєводою Лукашем Гуркою. Окремим списком подавали свої прохання Жмудська земля³⁸ і уперше окремими списками були подані прохання від Пороцької і Вітебської земель та Мстиславського повіту³⁹.

Віленський сейм 1565–1566 рр. тривав більше трьох з половиною місяців⁴⁰. Це перший сейм, що відбувся після запровадження інститутів шляхетського самоврядування — повітових сеймиків та земських судів. Свої окремі прохання подали Волинська, Жмудська та Підляська землі⁴¹. Тематика і кількість поданих прохань і скарг від Волинської землі дійшла рекордного позначення — 12, як у 1554 р. Уперше документи фіксують поіменно присутніх від Волині шляхетських послів, які фігурують окремо від волинських можновладців. В числі цих послів: луцький ключник і городничий Олександр Жоравницький, хорунжий землі Волинської Михайло

³⁸ Там само. С. 604; РИБ Т. 30. С. 278.

³⁹ Любавский М. Литовско-русский сейм... С. 605, 607; РИБ Т. 30. С. 285, 290, 294, 314. Клопотання полочан і вітеблян (по сім пунктів) або посылалися на земський привілей, або повторювали спільні прохання сейму (звільнення від збору мита, призначення присяжних суддів і писаря у повітах), або торкалися обороноздатності пороцького і вітебського замків.

⁴⁰ РИБ Т. 30. С. 342–341. 39 артикулів загального списку від усіх станів ВКЛ.

⁴¹ Любавский М. Литовско-русский сейм... С. 702–707; РИБ. Т. 30. С. 378–395. Відповіді Жигімента Августа на 19 артикулів від Підляшша. Артикули від Волинської землі див.: Документы Московского архива Министерства юстиции. Т. I. С. 177–182.

Сербин, земський суддя Луцького повіту Гаврило Бокій, володимирський земський підсудок Богдан Костюшкович Хоболтовський, Іван Михайлович Гулевич⁴². Чи не вперше прохання представників землі виражали інтереси шляхетської корпорації. Ймовірно, ці інтереси були сформульовані на волинському сеймі, що відбувся у травні 1565 р., під час якого, припускаємо, були обрані перші земські повітові судді⁴³.

Серед ключових пропозицій, поданих на розгляд Жигімента Августа: 1) притягнути магнатів до несення військової служби з куплених шляхетських маєтків під хоругвями Волинської землі, а не під своїми хоругвями; 2) проблема збігів, які тікали у магнатські володіння (князів Острозького, Заславських, Санґушків, Чортківського, Корецького тощо) на більш вигідних умовах; 3) скарги на господарських урядників, які незаконно збирають мито з шляхетських підданих за продаж хлібу у господарських містах або за сплав дерева до Гданська; 4) прохання, аби господар надавав духовні хліби (церковні посади) на Волині кандидатам, обраним місцевою шляхтою.

Це прохання, на нашу думку, безпосередньо пов’язано з волинським сеймом, а також з важливим епізодом в історії Жидичинського монастиря. Йдеться про привілеї Жигімента Старого від 1511 р. на Жидичинський монастир гетьману і маршалку Волинської землі, луцькому, брацлавському і вінницькому старості князю К. І. Острозькому⁴⁴. У цьому привілії, який став предметом прискіпливої уваги⁴⁵, обiranня настоятеля монастиря передавалося на вибір волинсько-

⁴² Любавский М. Литовско-русский сейм... С. 702.

⁴³ Згадка про цей сейм, що відбувся на свято Вознесіння, міститься у луцькій замковій книзі — в записі від 21 травня 1565 р. про перенесення судової справи: «И взято то собе доъезду або сойму теперешнего, который за листы его кроловской м[и]л[о]сти має быти в Луцку на ден внебовступеня Христова в року 1565, хотячи на тот час перед врядниками земъскими и замковыми то (перенесення справи — В.П.) обявити» (ЦДІА України. Ф. 25. Оп. 1. Спр. 7. Арк. 110).

⁴⁴ Архив Юго-Западной России. Ч. 8. Т. 4. С. 289; LM. Kn. 9 (1511–1518). Užrašymč knyga 9 / Parenge K. Pietkiewicz. Vilnius, 2003. P. 105.

⁴⁵ Поліщук В. Непрямі формулі права патронату: два привілеї на Жидичинський монастир князю К. І. Острозькому 1507 та 1511 pp. // Релігія і церква в історії Волині. Зб. наук. праць / Під ред. В. Собчука. Кременець, 2007. С. 23–39.

го сейму: «А что ся дотычеть вираня игумена к тому манастырю, мають князи и панове и земяне Волынское земли посполу ись старци того манастыря, выбравши которого человека доброго, а к тому годного, и к намъ его прислати, а мы маем тот манастыр Жидичин ему дати»⁴⁶. Зауважимо, що на відміну від земського привілею Польській землі, волинській привілей не містив норми щодо прерогативи обирання кандидатів на «духовні хліби»⁴⁷. Отже, виходить, що привілей 1511 р. на Жидичинський монастир намагався закріпити земське право на вибір духовних ієрархів. Важко судити про реальну практику обирання настоятеля. Крім тексту привілею 1511 р. немає інших джерел, які б дозволяли про це судити. Після смерті кн. К. І. Острозького у 1530 р. згідно з правом патронату великий князь міг призначати архімандрита одноосібно (привілей на Жидичинський монастир був доживотний). Проте, як свідчить сеймове прохання волинян 1565 р., норма привілею 1511 р. (в контексті волинського сеймовання і земського права) не пішла в забуття, а, можна сказати, була реанімована на хвилі земських реформ 1565–1566 рр.

До питань, пов'язаних з проведенням судово-адміністративної реформи, можна зарахувати прохання, які на нашу думку відзеркалюють інтереси магнатів та господарських урядників, а не рядової шляхти, зокрема, інтереси луцького старости кн. Богуша Корецького. Йдеться про: 1) клопотання щодо обирання возними у Луцькому повіті не з числа осілової шляхти, як це мало бути за новим Статутом 1566 р., а з числа путних бояр з Гуляніків та Підгаєць; 2) піднесення до рівня панів ради уряду луцького старости.

Пункт про обирання возними путних бояр є надзвичайно цікавим і, на жаль, цей факт не було нами враховано у попередній роботі, присвяченій цій темі⁴⁸. У Луцькому повіті возні з'явилися

⁴⁶ ЛМ. Кн. 9. Р. 105.

⁴⁷ АЗР. Т. III. СПБ., 1848. С. 15; «Въ церкви Божии и въ именъ церковные намъ (великому князю. — В.П.) не вступатися, въ домъ Божий святое Софии и въ домъ Божий святого Спаса и въ иные дома церковные намъ не вступоватися» (Владимирский-Буданов М. Церковные имущества в юго-западной России XVI века // Архив Юго-Западной России. Ч. 8. Т. 4. С. 72).

⁴⁸ Поліщук В. Запровадження уряду возного в Луцькому повіті в 1567 р. // Український археографічний щорічник. Нова серія. Вип. 7. Київ – Нью-Йорк, 2002. С. 185–215.

у березні – квітні 1567 р. і було не зрозуміло, у чому причина такої затримки. Дане сеймове клопотання дозволяє зробити припущення, що такою причиною було небажання луцького старости князя Богуша Корецького змінювати контингент врядових вижів — інститута офіційних свідків, який замінявся урядом возного. Згідно з вимогою Другого Статуту 1566 р. возні мали обиралися з числа осілової шляхти. Цікаво, що в Короні Польській на вознівство шляхта не обиралася. Соціальний статус польських возних відповідав соціальному статусу волинських врядових вижів (замкових слуг і путних бояр). Для шляхетської свідомості на Волині статус вижа ототожнювався з панською або замковою службою (такою була реальна практика), а відтак, не відповідав шляхетській гідності, особливо в тих ситуаціях, коли виж засвідчував справи панських підданих. З іншого боку, для старости вознівство було пов'язано з утратою адміністративних важелів. Луцький староста та особливо його замкові урядники втрачали доступ до значного обсягу службових послуг для виконання публічно-правових процедур — вони переставали бути «роботодавцями» для своїх слуг, яких зазвичай посилали на вижівство з замкового уряду. Це була досить чисельна і розмаїта публіка⁴⁹. Цікаво, що напередодні судово-адміністративних реформ 1564–1566 рр. ми не бачимо на вижівстві з луцького замкового уряду путних бояр з Підгаєць. На їх місці — красносільські бояри з Красного, а гуляницькі бояри виступають вкрай поодиноко і то більше як приватні слуги замкових урядників⁵⁰. У сеймовому проханні їх пропонували як альтернативу красносільським боярам, які більше відповідали статусу замкових слуг, ніж путних бояр.

Таким чином, клопотання волинян цілком однозначно пояснює затримку з запровадженням вознівства у Луцькому повіті, висвітлюючи регіональну специфіку соціальної структури привілейованих землевласників та особливостей його менталітету. Не зважаючи на цілком логічну відмову великого князя дозволити обирати возними

⁴⁹ Поліщук В. Офіційні свідки — вижі Луцького замкового уряду в 1561–1567 pp. (особовий склад та службове підпорядкування) // Соціум. Альманах соціальної історії. 2005. Вип. 5. С. 13–39.

⁵⁰ Поліщук В. Врядове вижівство красносільських бояр в контексті замкових служб (Луцьке старство в 1545–1567 pp.) // Молода нація. Альманах. Україна (XIV–XVIII ст.). 2001. № 3. С. 196–239.

путних бояр, Луцький повіт лишався без возних більше року, ймовірно, до наступного волинського сейму. Більше того, на одному із волинських сеймів 1565 або 1566 р. була прийнята ухвала про тимчакове уживання врядового вижівства до обрання возних. Іще в 1567 р. сторони, які зверталися до послуг луцького гродського уряду, спокійно задовольнялися наданням вижів, не вимагаючи возних. Згадка про цю ухвалу збереглася в одному з протоколів земської книги від 6 березня 1567 р.: «Мы (земські судді — В.П.) видечи то, иж то ест на сеймику нашомъ от нас всехъ уфвалено, же всякие осветчаня и подаваня всякихъ листов и позовов мело быти через вижка, по кол быхмо возных межи собою обрали, а иж до того часу (тобто до 7 лютого 1567 р., коли вручався позов у справі. — В.П.) еще возных не было, сказали есмо (...) на тые позвы отказатьвати»⁵¹.

На Городенському сеймі 1568 р.⁵² за луцьким старостою Богушем Корецьким так і не було визнано його місце в раді великого князя литовського: «Ино, что ся дотычеть князя старости луцкого, то его кр[оловская] милость откладати рачить до другого пришлого сейму, хотечи въ тууу справу вгленути и водле давного обычая то заховать»⁵³.

12 липня 1568 р. волиняни подали список на шість пунктів⁵⁴: 1) Першим артикулом значилось прохання, яке може стати окремим предметом дослідження. Волиняни просили Жигімента Августа «широкими словы, припоминающи въ томъ обычай стародавний, жебы передъ тымъ послове Волынское земли на соймехъ первой жомойтскихъ пословъ вотовъ своего давати мели. А такъ и теперь бъете чоломъ королю его милости, абы его кр[оловская] милость вырокомъ своимъ господарскимъ то опатрити и при томъ вать заховати рачиль, ижъ бы вотоване пословъ Волынское земли на соймехъ великихъ вальныхъ первой пословъ жомойтскихъ альбо иншихъ шло». Жигімонт Август відповів, що це питання не на часі, і що до його з'ясування «вотовати маєте съ послы Жомойтское земли альтернатымъ»⁵⁵; 2) прохання про спільній волинський сейм;

⁵¹ ЦДІА України. Ф. 26. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 119 зв. Луцька земська книга 1565–1569 рр.

⁵² РІБ. Т. 30. С. 436–530. 59 пунктів; С. 481–530. Відповіді великого князя.

⁵³ Там само. С. 490.

⁵⁴ Там само. С. 497–500.

⁵⁵ Там само. С. 497. Цей цікавий сюжет, ймовірно, пов'язаний з дуже давнім «маєстатичним» спором між волинянами і жемайтами за «місце під сонцем» при

3) скарги на волинських урядників за завдані ними майнові шкоди у володіннях луцького біскупства і луцького владицтва; 4) скарга на коронних жовнірів, які грабують маєтки волинської шляхти, перевібаючи там на «лежах»; 5) традиційна сеймова скарга на прикордонні поземельні конфлікти і утискі від коронної шляхти; 6) скарга на незаконність встановлення нових митниць на р. Буг і р. Стир.

Однак особливу увагу варто зосередити на другому артикулі сеймових прохань, який засвідчив місці традиції регіонального (земського) сейму, а також виявив інститутційний інтерес магнатів і вищих регіональних урядників. Клопотання полягало у тому, «аби увъ оной земли Волынской сеймики поветовые порознун отправованы не были, то есть у Володимеру, у Кремянцу, але жебы вси обователи тое земли Волынское зъежъдалися ку сеймику на одно мѣстъце, до места столечного въ той земли до Луцка...»⁵⁶. У тому ж пункті, як варіант, волиняни пропонували збиратися не тільки у Луцьку, але і в інших повітових центрах — Володимирі та Кременці, але так само спільно усією землею⁵⁷. Це прохання виглядає дещо дивним з огляду на нещодавно запроваджені повітові сеймики. На нашу думку, в даному проханні волинська аристократія виявила своє небажання збиратися на сеймики окремо по повітах, апелюючи до традиції збиратися всією «землею» у Луцьку, тобто апелюючи до традиції місцевих сеймів. У цьому проглядає прагнення зберегти свій вплив у шляхетському соціумі, який підривався запровадженням шляхетського самоврядування, а відтак тягнув за собою переформатування механізмів влади, в яких родова аристократія і не думала втрачати свої керівні позиції.

* * *

У підсумку наголосимо на тому, що прохання і скарги від імені окремої землі мають тісний зв'язок з регіональними (земськими) сеймами більшості земель ВКЛ. У 1550-х рр. сеймові прохання во-

розташуванні на сеймі навколо великого князя, про що йшлося у доповіді Аляксія Шаланди «Конфлікт волинців і жемайтів на сеймі Великого князівства Литовського 1529 р.: спроба реконструкції». Від себе додамо, що зазначене прохання волинян на Городенському сеймі 1568 р. доповнює цікаву концепцію А. Шаланди побачити «маєстатичну» суперечку на підставі однієї літописної згадки про непорозуміння на сеймі 1529 р. між волинянами і жемайтами.

⁵⁶ Там само. С. 497–498.

⁵⁷ Там само. С. 498.

линян на вальних сеймах ВКЛ відображали переважно приватно-власницькі інтереси магнатів, спрямовані на отримання нових економічних (торгових і митних) привілеїв, врегулювання прикордонних конфліктів з коронною шляхтою. Ці прохання загалом розширяли правові інтереси Волинської землі, зафіковані у Волинському привілеї Казимира IV. Той факт, що волинські депутати не підіймали питання, пов'язані з нормами привілею, свідчить про те, що його норми не мали актуального характеру на той час, перетворившись на «старину». Кардинальний перелам відбувається у 1560-х рр., з часу проведення судово-адміністративної реформи та підготовки унії з Польською Короною. У сеймових проханнях Волинської землі починають чітко проявлятися інтереси рядової шляхти, як спільній інтерес, відмінний від позицій урядників і магнатів. Ці прохання мають характер скарг на порушення своїх прав з боку магнатів (відшкодування за втечу шляхетських підданих, зменшення шляхетського ополчення через скуповування магнатами шляхетських володінь). Скарги на господарських урядників, пов'язані з протиправним збиранням мита та різних податків, а також скарги на жовнірів, які призводили до збитків селянській господарства у шляхетських маєтках. У сеймових проханнях 1560-х рр. бачимо прагнення шляхетської корпорації закріпити за собою підконтрольність певних урядів, як духовних, так і світських (ключник, городничий і мостовничий луцький, виборність двох владик і архімандрита Жидичинського монастиря); врегулювати розкладку військової повинності з шляхетських маєтків тощо.

Побіжний і досить поверховий огляд сеймових прохань Волинської землі унаочнює той факт, що ледве не кожний пункт прохань може стати самостійним початком у розплутуванні сюжетів регіональної історії. А виявлення інтересів і колективної самосвідомості регіональної аристократії і рядової шляхти під кутом зору сеймової активності дозволить набагато глибше зrozуміти внутрішні чинники становлення парламентаризму, як підвищини станово-елітарної системи управління в доіндустриальному суспільстві.

Таблиця
Кількість прохань Волинської землі на вальних сеймах
Великого Князівства Литовського 1547–1568 рр.

№	Великі вальні сейми Великого князівства Литовського	Кількість прохань Волинської землі	Інші землі ВКЛ, які зверталися з окремими проханнями
1	Віленський 1547 р.	1	Підляська, Полоцька, Вітебська
2	Віленський 1551 р.	5	Жмудська, Київська, Вінницький повіт, Мстиславський повіт
3	Віленський 1554 р.	12	Жмудська
4	Віленський 1559 р.	—	Жмудська, Полоцька, Вітебська
5	Віленський 1561 р.	—	—
6	Віленський 1563 р.	—	Київська, Жмудська, Мстиславський повіт
7	Бельський 1564 р.	—	—
8	Віленський 1565–1566 рр.	12	Жмудська, Підляська
9	Берестейський 1566 р.	1 — Кременецький 2 — Луцький повіт	Жмудська, Вітебський повіт
10	Городенський 1567 р.	—	—
11	Городенський 1568 р.	6	Майже всі воєводства і окремо повіти

ЗМЕСТ	
ПРАДМОВА	7
Taicія Доўнар	
Выток і гісторычнае развіццё інстытута парламентарызму ў Беларусі	9
Lidia Korczak	
Початкі літewskiego parlamentaryzmu na tle porównawczym	27
Аляксей Шаланда	
Канфлікт валынцаў і жамойтаў на сойме Вялікага княства Літоўскага 1529 г.: спроба рэканструкцыі	41
Васіль Варонін	
Законатворчая дзеянасць віцебскіх абласных з’ездаў у першай палове XVI ст. (на прыкладзе ўстаў аб «пахожых» сялянах 1531 і 1551 гг.)	55
Валодимир Поліщук	
Прохання представнікоў Волынськай землі на вальних сеймах Великого князівства Літоўскага 1547–1568 pp.	61
Андрэй Янушкевіч	
Пачатак пералому: Віленскі вальны сойм 1563 г. на фоне Інфлянцкай вайны і ўнутраных рэформаў у Вялікім княстве Літоўскім	80
Дарюс Вилимас	
Врядники земских судов Великого княжества Літоўскага — участнікі сеймов Речі Паспалітой и Главных съездов ВКЛ (1569–1588 гг.)	91
Andrzej B. Zakrzewski	
Król wobec sejmików i zjazdów Wielkiego Księstwa Litewskiego XVI– XVIII wiek)	96
Наталя Старченко	
Проблематика сеймікаў Волынськага воеводства під час Великаго безкороліў’я (1572–1576 pp.)	110

Уладзімір Падалінскі	
Дэмітры Халецкі, падскарбі земскі Вялікага княства Літоўскага: ад «слугі» да «прыяцеля»	127
Tomasz Kempa	
Współpraca protestantów i prawosławnych na sejmikach litewskich w czasie panowania Zygmunta III	152
Павел Лойка	
Соймікі беларускіх зямель у дзяржаўна-палітычным жыцці Рэчы Паспалітай (апошняя трэць XVI – першая трэць XVII ст.)	176
Andrzej Rachuba	
Miejsca obrad sejmików Wielkiego Księstwa Litewskiego w latach 1569–1794	183
Анна Хорошкевич	
Польский немец на суде Боярской думы 9 апреля 1585 г.	198
Henryk Lulewicz	
Nieformalne zjazdy senatorsko-szlacheckie w Wielkim Księstwie Litewskim na przykładzie wydarzeń z lat 1595–1596 (inwazja S. Nalewajki)	205
Андрэй Радаман	
Вайсковая шляхецкая з’езды (попісы і зборы паспалітага рушэння) Наваградскага павета ў другой палове XVI ст.	220
Janusz Dorobisz	
Udział wojewody mścisławskiego Janusza Skumina Tyszkiewicza w rokowaniach ze Szwecją (1623–1625)	232
Петро Кулаковський	
Представніцтво Волынськага воеводства на сеймах Речі Паспалітої 1632–1647 pp.	246
Віталь Галубовіч	
Прадстаўніцтва ад Вялікага княства Літоўскага на сеймах Рэчы Паспалітай падчас праўлення Уладзіслава Вазы (1633–1648 гг.)	260

CONTENTS

Mariusz Sawicki	
Fakcja sapieżyńska na sejmach w 1654 roku — rozpad litewskiego stronnictwa dworskiego	268
Робертас Юргайтис	
Как голосовала шляхта на сеймике Речицкого повета 7 февраля 1706 г., выбирая депутатов Главного Литовского Трибунала	285
Tomasz Ciesielski	
Litwini wobec problemu aukcji wojska na sejmach Rzeczypospolitej w latach 40. XVIII wieku	296
Андрэй Мацук	
Паслы ад Вялікага княства Літоўскага на сойм Рэчы Паспалітай 1761 г.	312
Рамуне Шмігельските-Стукене	
Проблемы реализации реформ Четырехлетнего сейма 1788–1792 гг.	332
Richard Butterwick	
Sejm Czteroletni — szkoła parlamentaryzmu	344
СКАРАЧЭННІ	357
ЗВЕСТКІ АБ АЎТАРАХ	358
ЗМЕСТ	364
CONTENTS	367

PREFACE	7
Taisija Doūnar	
The origins and historical evolution of parliamentarianism in Belarus	9
Lidia Korczak	
The origins of Lithuanian parliamentarianism from comparative prospective	27
Aliaksej Šalanda	
The conflict between Volyn and Samogitia representatives at the Grand Duchy of Lithuania Diet of 1529: an attempt of reconstruction	41
Vasil Varonin	
Legislative activity of Vitebsk regional congresses in the first half of the sixteenth century (as reflected in 1531 and 1551 resolutions on “pokhozhiye” peasants)	55
Volodimir Poliščuk	
Volyn representatives’ appeals at the Diets of the Grand Duchy of Lithuania in 1547–1568	61
Andrej Januškevič	
On the turn: Vilnia Diet of 1563 on the background of the Livonian War and domestic reforms in the Grand Duchy of Lithuania	80
Darius Vilimas	
Officials of the land courts of the Grand Duchy of Lithuania as participants of Diets of the Polish-Lithuanian Commonwealth and Main congresses of the GDL (1569–1588)	91
Andrzej B. Zakrzewski	
King’s power as compared to authority of dietines and congresses of the Grand Duchy of Lithuania from sixteenth to eighteenth centuries	99

Natalia Starčenko	
Main issues of Volyn dietines during the Great Interregnum (1572–1576)	110
Uladzimir Padalinski	
Dzmitry Chalecki, the land treasurer of the Grand Duchy of Lithuania: making the career from “a servant” to “a friend”	127
Tomasz Kempa	
Cooperation between protestant and orthodox believers at Lithuanian dietines during the reign of Sigismund III	152
Pavel Lojka	
Dietines of Belarusian lands in political life of the Polish-Lithuanian Commonwealth (the last third of sixteenth century — the first third of seventeenth century)	176
Andrzej Rachuba	
Meeting places of the Grand Duchy of Lithuania dietines in 1569–1794	183
Anna Khoroshkevich	
The Pole of German origin attending the trial of the Boyars’ Council of 9 April 1585	198
Henryk Lulewicz	
Informal gatherings of senators and gentry in the Grand Duchy of Lithuania during the events of 1595–1596 Seweryn Naliwajko uprising	205
Andrej Radaman	
Military congresses of Navahrudak land gentry concerning cadastres and gatherings of irregular army in the second half of the sixteenth century	220
Janusz Dorobisz	
Participation of Mscislaū palatine Janusz Skumin Tyszkiewicz in negotiations with Sweden in 1623–1625	232
Petro Kulakovskij	
Representatives of Volyn province at the Diets of Polish-Lithuanian Commonwealth in 1632–1647	246
Vital Halubovič	
Representation of the Grand Duchy of Lithuania at the Diets of Polish-Lithuanian Commonwealth during the reign of Władysław Waza in 1633–1648	260
Mariusz Sawicki	
The Sapieha group at the diets in 1654 and the break up of Lithuanian royal party	268
Robertas Jurgaitis	
Distribution of the gentry votes while electing the de-putes to the Main Lithuanian Tribunal at Rečyca dietine on 7 February 1706	295
Tomasz Ciesielski	
Lithuanians concerning the issue of increasing the quantity of army at the Diets of Polish-Lithuanian Commonwealth in 1740s	296
Andrej Macuk	
Representatives of the Grand Duchy of Lithuania to 1761 Diet of Polish-Lithuanian Commonwealth	312
Ramunė Šmigelskytė-Stukienė	
The problems of implementation of the Four-Year Diet reforms in 1788–1792	332
Richard Butterwick	
Four-Year Diet as the school of parliamentarianism	344
ABBREVIATIONS	357
INFORMATION ABOUT AUTHORS	358
CONTENTS	367

Мінскій ўніверсітэт

Факультэт Сафары

Історыческай фасціі

Рэдакція Історыі

Навуковае выданне

**Парламенцкія структуры ўлады
ў сістэме дзяржаўнага кіравання
Вялікага княства Літоўскага і Рэчы Паспалітай
у XV–XVIII стагоддзях**

Матэрыялы міжнароднай навуковай канферэнцыі

Мінск – Наваградак, 23–24 лістапада 2007 г.

Рэдактары С. І. Міхайлava, А. М. Янушкевіч
Камп'ютэрны дызайн, вёрстка В. Я. Кудрашоў
Дызайн вокладкі В. А. Казлоўская
Карэктар С. А. Лукашанец

Падпісаны да друку 09.07.2008 . Фармат 60x90 $\frac{1}{16}$.
Папера афсетная. Гарнітура MinionPro. Друк афсетны.
Ум. друк. арк. 21,6 . Улік.-выд. арк. 21,5.
Наклад 300 экз. Заказ № 282.

Выдавецства ААТ «БП-С Плюс»
ЛІ № 02330/0133476 ад 09.02.2005 г.
220004, г. Мінск, вул. Карабля, 3

Надрукавана з арыгінал-макета заказчыка ў СТАА «Медисонт»
ЛП № 02330/0056748 ад 22.01.2004 г.
220004, г. Мінск, вул. Ціміразева, 9

BIP – INSTITUTE OF LAW
POLISH INSTITUTE IN MINSK
THE EMBASSY OF THE REPUBLIC OF LITHUANIA
IN THE REPUBLIC OF BELARUS

THE PARLIAMENTARY STRUCTURES OF AUTHORITY

in the state administration system of the Grand Duchy
of Lithuania and Polish-Lithuanian Commonwealth
in the fifteenth – eighteenth centuries

* * *

The materials of the international conference
(Minsk – Navahrudak, 23–24 November 2007)

Minsk
«BIP-S PLUS»
2008

БІП – ІНСТИТУТ ПРАВАЗНАЎСТВА
ПОЛЬСКІ ІНСТИТУТ У МІНСКУ
ПАСОЛЬСТВА ЛІТОЎСКАЙ РЭСПУБЛІКІ
У РЭСПУБЛІЦЫ БЕЛАРУСЬ

ПАРЛАМЕНЦКІЯ СТРУКТУРЫ ЎЛАДЫ

ў сістэме дзяржаўнага кіравання
Вялікага княства Літоўскага і Рэчы Паспалітай
у XV–XVIII стагоддзях

* * *

Матэрыялы міжнароднай навуковай канферэнцыі
(Мінск – Наваградак, 23–24 лістапада 2007 г.)

Мінск
«БІП-С ПЛЮС»
2008

УДК 94 (476)
ББК 63.3 (4Беи)
П18

Навуковыя рэдактары:
доктар юрыдычных навук, прафесар С. Ф. Сокал,
кандыдат гісторычных навук, дацэнт А. М. Янушкевіч

*Матэрыялы выдадзены ў рамках выканання
Дзяржаўнай комплекснай праграмы навуковых даследаванняў Рэспублікі Беларусь
на 2006-2010 гады «Гісторыя беларускай нацыі, дзяржаўнасці і культуры»
(кіраўнік – дырэктар Інстытута гісторыі НАН Беларусі
доктар гісторычных навук, прафесар А. А. Каваленя)*

П18

**Парламенцкія структуры ўлады ў сістэме
дзяржаўнага кіравання Вялікага княства Літоўскага і Рэчы
Паспалітай у XV-XVIII стагоддзях: Матэрыялы міжнар.
навук. канферэнцыі (Мінск – Наваградак, 23–24 лістапада
2007 г.) / Навук. рэд. С.Ф.Сокал, А.М.Янушкевіч. — Мінск:
БІП-С Плюс, 2008. — 374 с.**

ISBN 978-985-6836-81-0

У зборніку дакладаў, прачытаных на міжнароднай навуковай
канферэнцыі ў гонар 500-годдзя правядзення першага вальнага сойма Вялікага
княства Літоўскага з уделамі шляхецкіх прадстаўнікоў, змешчаны навуковыя
працы вядучых спецыялістаў па гісторыі парламентарызму ВКЛ і Рэчы Паспалітай
з Беларусі, Польшчы, Літвы, Украіны, Расіі і Вялікабрытаніі. Яны прысвечаны
разнастайным аспектам станаўлення і развіцця прадстаўнічых інстытутаў улады
на беларускіх, літоўскіх і украінскіх землях ВКЛ.

Для навукоўцаў, выкладчыкаў, студэнтаў, усіх, хто цікавіцца гісторыяй
Беларусі і суседніх краін.

ISBN 978-985-6836-81-0

УДК 94 (476)
ББК 63.3 (4Беи)

© Калектыў аўтараў
© Афармленне. ААТ «БІП-С Плюс»

8 студзеня 2008 г. споўнілася 65 гадоў выдатнаму беларускаму вучонаму —
доктару юрыдычных навук, прафесару Сяянану Фёдаравічу СОКАЛУ.

У шырокіх навуковых колах ён вядомы перш за ўсё сваімі працамі па гісторыі
прававой, палітычнай і сацыялагічнай думкі Беларусі ў XVI–XVIII стст.
С. Ф. Сокал быў адным з першых у беларускай навуцы, хто ўзяўся за акадэмічную
распрацоўку гэтай праблематыкі. Плёнам навуковай дзеянасці стала абарона
кандыдацкай і доктарскай дысертацый, а таксама выданне некалькіх манаграфій,
якія адразу рабіліся прыкметнай з'явай у беларускай гісторыяграфіі і застаюцца
запатрабаванымі па сённяшні дзень у асяроддзі гісторыкаў і правазнаўцаў.

Кіруючы ўжо больш за 15 год адной з першых у Беларусі прыватных вышэйших
навучальных установ — Беларускім інстытутам правазнаўства (БІП) —
С. Ф. Сокал па-ранейшаму надае шмат увагі навуковай справе, прайаўляючы вялікую
энергію ў арганізацыі і ажыццяўленні разнастайных навукова-даследчых праектаў
і мерапрыемстваў.

Ад імя Арганізацыйнага камітэта канферэнцыі ішчыра віншаем прафесара
С. Ф. Сокала з юбілеем і жадаем моцнага здароўя, творчага доўгага і здзяйснення
усіх задуманых планаў!